

Augustin Đurašević
Filozofski fakultet Osijek

3. godina

Lorenza Jägera,
31000 Osijek

Dvopredmetni preddiplomski studij sociologije i povijesti
augustin.durasevic@gmail.com

Društvene napetosti i sukobi u gradovima / Esej

Social Tensions and Conflicts in Cities

Postoje različite definicije i uopće tumačenja grada u sociološkom kontekstu: prema Louisu Wirthu, pripadniku čikaške škole, grad je relativno gusto i stalno naseljeno mjesto (naselje) koje se sastoji od heterogenih individua (pojedinaca), dok Robert E. Park, pripadnik iste intelektualne tradicije, grad doživljava nešto apstraktnije: on smatra da je grad prvenstveno stanje svijesti, a onda istovremeno i geografsko-ekološka jedinica u kojoj prirodno boravi civilizirani čovjek. Dakle, on grad smatra svojevrsnim civilizacijskim imperativom koji je značio progres u razvoju čovjeka. Na taj način čak i apstrahira pojam grada, svodeći ga i na sociološki koncept (Šabani, 2014).

U takvom fizičkom (materijalnom) svijetu, ali ujedno i virtualnom stanju svijesti kao što je grad, postoji zgusnut broj stanovništva različitih obilježja, navika i svjetonazora. Upravo u gradu zbog većeg broja skupina različitog podrijetla i karakteristika (kulturne, etničke, religijske, klasne i slično) takve razlike dolaze do izražaja, što može predstavljati plodno tlo za razvoj napetih odnosa.

Napetosti koje mogu, ali i ne moraju uvijek prerasti u konflikte karakteriziraju svako društvo: dakle, od najmanjih mogućih grupa do višemilijunskih gradova i država, napetosti često postoje, pa sukob nerijetko može eskalirati i prijeći iz latentne dimenzije u manifestnu, odnosno u vidljivu. Zašto i uslijed kojih preduvjeta dolazi do napetosti i koje se mogućnosti mogu iskoristiti kako bi se gradske vlasti i tijela učinkovito mogla nositi s urbanim sukobima neka su od pitanja pomoću kojih se pokušava ukazati na kompleksnost i širinu problema, kao i na rješavanja problematičnih slučajeva društvenoga života u gradu. Veća je vjerojatnost da će sukobi

biti učestaliji ondje gdje je gusto naseljeno više osoba koje pripadaju različitim društvenim skupinama (npr. rasnim, etničkim, klasnim, religijskim).

Uzmimo kao prvi primjer klasne razlike koje potiču borbu za ekonomski primat između različitih skupina. Prema Plačku (1973), u gradu je borba za pripadnost višem društvenom sloju puno jače izražena nego u ruralnim krajevima zbog same činjenice da u gradu vladaju profesionalni i službeni odnosi utemeljeni na racionaliziranom djelovanju i usmjereni na postizanje točno određenog cilja (mnogi takve odnose opisuju kao „hladne“). Takva vrsta odnosa nastala je i opstala upravo zahvaljujući ekonomskoj prirodi gradskog okruženja, koja je podrazumijevala procese kao što su industrijalizacija i urbanizacija. Zatim su, uslijed masovnog dolaska i zapošljavanja radništva u tvornicama, smještaj i prava radnika, kao i sami uvjeti rada postali goruća pitanja urbanog života.

Vratimo se na priču o karakteristikama društvenih odnosa u gradovima; sličan fenomen ranije spomenutih „hladnih odnosa“ ističe i Georg Simmel (2014) kada uspoređuje ruralno i urbano okruženje prema temperametu ili, bolje rečeno, „temperaturi“: Ljudi u gradovima doimaju se hladnijima zbog blaziranosti, koja se može opisati kao otupjelost, odnosno ravnodušnost koja je nastupila uslijed psihičke prezasićenosti uzrokovane načinom života u urbanoj sredini. Takav tip stanovnika velegrada, prema Simmellu, javlja se u tisućama individualnih modifikacija. Novčana privreda (profit) i vladavina razuma (nazovimo je hiperracionalnost) usko su povezane. Stoga se točnost, proračunatost i egzaktnost nameću kao poželjne osobine u svim sferama javnoga života. Dakle, sugerira se da kapitalistički sustav vrijednosti, koji se manifestira prven-

stveno u gradovima, generira ovakav „hladan“ način društvenog ponašanja.

Potpuno suprotno potonjem, čini se da se ljudi u ruralnim krajevima doimaju mnogo toplijima i prisnijima u odnosu na urbane sredine, a to sugerira i Simmelova teorija. Kada se govori o uzrocima ovakvih pojava, u gradu prevladava osjećaj kudikamo veće anonimnosti nego na selu, što znači da u gradu unutarnje vrijednosti osobe (poput morala, unutarnjih ljudskih kvaliteta) nisu toliko značajne u odnosu na one vanjske (vidljive). Tako ljudi, težeći višem društvenom sloju, zapravo ističu i nastoje se što bolje opskrbiti tim vanjskim vrijednostima kojima pokazuju svoj prestiž, dok su ove unutarnje vrijednosti shvaćene kao dio privatnosti osobe i kao takve nisu relevantne u pogledu društvenog položaja.

Kada je riječ o gradskim sukobima, Čaldarović (1985) u svom djelu *Urbana sociologija* navodi zanimljiv slučaj koji se zbilo tijekom nestanka struje u New Yorku početkom 1980-ih. Za vrijeme trajanja mraka došlo je do razbijanja izloga trgovina te pljačkanja, krađe i masovnog uništavanja predmeta. Ne treba uložiti previše truda kako bi se zaključilo da se ovdje radi o napetosti koja je zasigurno postojala određeno vrijeme, a onda se uslijed mraka, koji je predstavljao odsustvo kontrole i maksimalnog pojačanja anonimnosti, dogodila kulminacija sukoba, nasilništva i razbojstava (došlo je do ekspresije devijantnog ponašanja). Tvrdi se da su u velikim gradovima sveprisutne razne političke i socijalne tenzije, kao i da klasni, rasni i drugi oblici napetosti postaju toliko rašireni i imanentni da se doživljaju kao prirodni. Situacije poput navedenog nestanka struje lako mogu dovesti do kulminacije, koja vrlo brzo može eskalirati u sukobima sa dalekosežnim posljedicama.

Također, u jednom dijelu svoje knji-

ge Čaldarović piše sljedeće: „Konceptija klasne borbe kao osnovnog okvira analize, predstavlja, svakako, interesantnu ideju, međutim, urbane borbe, koje se uglavnom smatraju primjerima klasnih sukoba, krajnje su heterogene po sastavu svojih učesnika, pa bi se s velikim poteškoćama moglo govoriti o tome da se radi o ispoljavanju, na primjer, »klasne samosvijesti radništva« u raznolikim oblicima urbanih borbi.“ Iz ovoga možemo vidjeti kako Čaldarović piše protiv eksplanatorne primjenjivosti klasne borbe na sukobe u gradu, dok s druge pak strane Harvey (2010) tvrdi kako su gradovi sve više getoizirani, bogati se odcjepljuju i ograničavaju svoje posjede, dok siromašni ostaju u getima pa se time sveprisutne klasne podjele samo produbljuju. Unatoč tome što zbog ovakvih problema pripadnike niže i radničke klase muče takoreći isti problemi, ciljevi urbanih borbi ili urbanih društvenih pokreta uglavnom su parcijalni, a ne opći, klasno determinirani (oslobođenje radničke klase, na primjer) (Čaldarović, 1985: 299). Dakle, ističe se manjkavost u (samo)svijesti radničkih i općenito depriviranijih grupa kao homogenih aktera koji se bore za svoje jasno proklamirane i koherentne ciljeve.

Kada se radi o percepciji građana i stavovima o gradskom životu, a samim time i o postojanju eventualnih napetosti i sukoba u percepciji građana o svojem gradu, vrijedna su istraživanja koja govore o kvaliteti života u pojedinoj gradskoj četvrti. Ovdje se ističu pitanja o zadovoljstvu susjedstvom kao mjestu stanovanja (Slavuj, 2012). Premda se ne odnose izravno na postojanje napetosti, odgovori mogu implicirati pojavu određenih problema u obliku tenzija u međususedskim odnosima ukoliko su ispitanici takve odnose ocijenili nezadovoljavajućima (može sugerirati sukobe i među skupinama).

Mnogi autori, između ostaloga, imali su znanstveni interes fokusiran na konflikt: primjerice, Robert E. Park, najznačajnija figura čikaške škole, na kojega je posebno utjecao njemački tradicionalist Simmel, tvrdio je da je konflikt predsocijalno stanje, suprotno stanju konsenzusa koje je pak socijalno stanje. On predstavlja svjesni tip kompeticije (koja je najvidljivija u ekonomskom segmentu društva i načinu podjele rada), u kojem dolazi do sukoba javnog i privatnog, općeg i posebnog. Konflikt po tome zapravo fiksira pojedinca zajedno s njegovim položajem u društvu. William I. Thomas, najznačajniji predstavnik prve generacije čikaške škole, smatrao je da je naprosto prirodno i instinktivno da osoba koja je sklona naginjanju prema novim iskustvima želi narušavati norme i pravila. Ta osobina ne mora uvijek biti destruktivna; osoba može usmjeriti tu želju „u pravcu neke društvene vrijednosti“ (Šabani, 2014: 21).

Kada se radi o značajnijim autorima urbane sociologije, Ernest W. Burgess u pogledu urbanih napetosti razlikuje više nivoa kod, primjerice, populacijskih kretanja stanovnika: tijekom početnih stadija stari stanovnici nekog dijela grada automatski pružaju otpor dolasku novih stanovnika da bi u konačnici ipak došlo do uspostave ravnoteže i stabilizacije stanja (Šabani, 2014). Proučavanjem konkretnih urbanih sukoba bavili su se neki istraživači poput talijanskog sociologa Enza Mingionea sa Sveučilišta u Messini u studiji pod nazivom „Urbana sociologija i zreli kapitalizam – problemi dviju kriza“. Ondje pronalazimo tvrdnju da su urbani sukobi „artikulacija šireg društvenoga sukoba ili, marksistički rečeno, klasne borbe“ (Mingione, 1979: 88). Ovakvu izjavu potrebno je sagledati u širem kontekstu talijanskog podneblja i već duboko ukorije-

njene podijeljenosti države i društva na prosperitetniji talijanski Sjever i siromašniji, nerazvijeniji Jug. Tako je Sjever predstavljao poželjnu destinaciju za emigrante s Juga: ti su doseljenici svoju sreću nastojali pronaći u velikim gradovima razvijenijeg Sjevera, gdje su nailazili na autohtono stanovništvo koje ih je smatralo došljacima. S vremenom su rasli troškovi urbanizacije, koji su uz navedene promjene u strukturi stanovništva Sjevera značili svojevrsnu stagnaciju ekonomskog rasta sjevera talijanske države, na neki način pokretača čitavog talijanskog gospodarstva. Zbog svega toga polako je nastupila ekonomsko-društvena kriza koja se odrazila i na društvenu stabilnost u urbanim područjima. Uz to, gradovi Juga „postaju sjedišta sve većeg socijalnog marginaliteta, svakovrsnih napetosti i sukoba...“ (Mingione, 1979: 89). Ondje još ranije nije aktivnije proveden proces društvene inkluzije, infrastrukturna rješenja nisu na nivou razvijenijeg Sjevera, a prisutni su i problemi stanovanja. Nerijetko je u urbanim područjima dolazilo do okupiranja stambenih prostora, pa čak i cijelih kvartova, a ponekad su se gradovi i sela suprotstavljali odlukama centralne vlasti u Rimu, što se može shvatiti kao neka vrsta pobune. To je potaknulo i primoralo tradicionalne političke strukture poput stranaka i sindikata na provedbu nužnih reformi i reorganizacija, pri čemu se više računa vodilo o lokalnoj razini i potrebama lokalnog stanovništva u pogledu decentraliziranog ekonomskog razvoja, ali i veće političke participacije. Ona je trebala obuhvatiti građane kako bi se na lokalnome nivou, tamo gdje građani iz prve ruke osjećaju promjene, donijele ključne odluke i definirali politički stavovi u lokalnim političkim tijelima, izraženi demokratskom voljom lokalnog stanovništva.

S druge strane, Dušica Seferagić sa Sveučilišta u Zagrebu opisuje napetosti urbanih sukoba ne toliko kao klasnu borbu u kojoj su različite klase, odnosno grupacije glavni akteri koji stvaraju i vode sukob, nego više kao karakteristiku koju proizvodi sam grad. To objašnjava u kontekstu grada Zagreba koji smatra metropolom. Ukratko, ta metropola svojom razvijenom infrastrukturom i koncentracijom bitnih funkcija s jedne strane stvara iznimne prednosti i beneficije za život svojih građana. S druge strane, time se ujedno zapostavljaju funkcije i važnosti ostalih gradova i provincijskih naselja. To stvara neku vrstu antagonizma između metropole i takvih „sekundarnih centara“ u kojima postoji mišljenje da ih metropola eksploatira i razvija se na njihovu štetu (Seferagić, 1972).

Naposljetku, valja istaknuti kriminalitet kao jedno od neizostavnih obilježja velikih gradova koje se također može razumjeti kao neku vrstu sukoba, odnosno društvene pojave koja utječe na percepciju života u gradovima, zavisno o statistici, odnosno broja prijavljenih i otkrivenih kaznenih djela. Prema Harveyju (2003), „grad nikad nije bio mjesto slobodno od nemira, konflikata, nasilja“. Balgač (2012) navodi smjernice tzv. CPTED-a (*Crime prevention through environmental design*). To je naziv za pristup širokog spektra djelovanja u svrhu prevencije kriminaliteta, kojim se nastoji spriječiti, odvratiti i demotivirati potencijalnog ili stvarnog počinitelja u izvođenju kaznenih djela (npr. unaprjeđenjem infrastrukturnih elemenata kućanstava, poboljšanim nadzorom zajedničkih prostora, davanjem podrške zajedničkim aktivnostima i slično). Sve navedeno zahtijeva usku suradnju i zajedničko, koordinirano djelovanje lokalnih vlasti, policije kao državnog organa reda i sigurnosti (s isključivom

ovlasti uporabe sile), što bi uz konkretna i praktična urbanistička rješenja trebalo doprinijeti sigurnosti i smanjenju pojavnosti kriminaliteta (kao i straha od kriminala, što je ovdje isto tako bitan faktor) na nekom području. Time se poboljšava i unaprjeđuje kvaliteta života za sve građane koji ondje žive jer kriminalitet nije neki izdvojeni fenomen kojime se bavi samo kriminalistika, policija i sudstvo, nego problem društva u cjelini, koji se samo sinergijskim djelovanjem relevantnih društvenih aktera može minimizirati, odnosno svesti na što je moguće manju razinu za dobrobit svih građana koji obitavaju i sudjeluju u društvenome životu na određenom prostoru.

Kada je riječ o etničkim napetostima i sukobima, oni isto tako predstavljaju značajnu podvrstu sukoba; on se manifestira u kumulativnoj napetosti koja naposljetku eskalira. Postoje slučajevi kada zbog političkih kriza i povezanih oružanih konflikata dolazi do učvršćivanja već otprije prisutne etničke segregacije, što održava permanentno stanje napetosti. Primjer mogu biti etnički podijeljeni gradovi u bivšoj SFRJ, poput Mostara ili Sjeverne Mitrovice, ali i kurdski gradovi u Iraku, palestinska naselja u Izraelu, rasno miješane četvrti u SAD-u i slično. Nadalje, kada se radi o jednoj specifičnijoj varijanti društvenih sukoba unutar gradova, europska javnost desetljećima je svjedočila pojavi navijačko-huliganskih nereda koji su eskalirali neposredno nakon sportskih događaja (u prvom redu nogometnih). Neki od njih nadilazili su dnevno-političke događaje i aktualnosti i tako odigrali ključnu ulogu kao svojevrsna prekretnica u političkoj povijesti, gdje valja istaknuti primjer izgreda dvaju suprotstavljenih skupina navijača na poznatoj utakmici rivalskih klubova (Dinamo - Crvena zvezda) 13. svibnja

1990., kada je u pozadini sukoba bio širi kontekst neriješene društveno-političke krize u bivšoj državi, koja se manifestirala na lokalnom nivou i indicirala buduće konflikte širih razmjera.

Iz svega navedenoga može se zaključiti da su izvori društvenih nestabilnosti i konflikata u gradovima višestruki i multidimenzionalni i uzrokovani različitim faktorima koji se ne mogu jednoznačno odrediti. Oni nerijetko odražavaju širu sliku većih i dubljih socijalnih sukoba i problema koji se u takvim situacijama samo reflektiraju na lokalnoj razini. Isto tako, razumljivo je da ne postoji univerzalističko rješenje koje će služiti kao učinkovita prevencija (za suvremeno poimanje društva) štetnih posljedica socijalnih sukoba: potrebno je djelovati kooperativno na više razina i uzeti u obzir širi društveni kontekst pri preventivnom korigiranju određenih anomalija i rizika koji doprinose stvaranju napetosti i sukoba (kriminalitet, siromaštvo, politička nestabilnost, nejednaka gospodarska razvijenost određenih dijelova zemlje i ostalo). Također, neophodan je dvosmjernan odnos na relaciji vlast-građani, posebice kada se radi o lokalnom nivou: institucije središnje vlasti trebale bi prema načelu supsidijarnosti ključne ovlasti od lokalnoga značaja delegirati na nižu razinu vlasti, koja će biti u stalnoj interakciji s građanima, upoznata s njihovim problemima, potrebama, primjedbama i prijedlozima. Potrebno je implementirati što više odluka od lokalnoga značaja na konstruktivan način i u suradnji s građanima (često preko različitih udruženja). Za to je nužna politička i društvena svijest građana, kao i povjerenje u izabranu vlast i vlastitu ulogu u aktivnom kreiranju socijalne sredine kako bi se uz obostranu podršku vlasti i građana minimizirali rizici koje donose urbani

sukobi. Isto vrijedi i obratno: ukoliko odnos vlast-građani nije konstruktivan i dvosmjernan, teže je nositi se s izazovima koje nose urbani sukobi. Oni u slučaju napetih i nepovjerljivih odnosa građana s lokalnom vlašću dobivaju novu, složeniju dimenziju.

Literatura

1. Balgač, I. (2013). Prevencija kriminaliteta kroz uređenje okoliša i urbani dizajn – smjernice CPTED-a. *Policija i sigurnost*, 22(1): 88-104. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/105620> (7.2.2023.)
2. Čaldarović, O. (1985). *Urbana sociologija: socijalna teorija i urbano pitanje*. Zagreb: Globus
3. Harvey, D. (2010). Pravo na grad (2003). *Diskrepancija*, 10 (14/15): 88-92. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/64477> (22.4.2023.)
4. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. *Blaziranost*. URL: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=8110> (27.4.2023.)
5. Mingione, E. (1979). Urbana sociologija i zreli kapitalizam – problemi dviju kriza; Talijanska urbana sociologija pred društvenom krizom. *Revija za sociologiju*, 9(3-4): 87-92. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/156041> (7.2.2023.)
6. Plačko, Lj. (1973). Migracija i problem evangelizacije. *Obnovljeni Život*, 28 (4): 352-363. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/58314> (5.2.2023.)
7. Seferagić, D. (1972). Društveni konflikti u procesu metropolitanizacije: primjer Zagreba. *Sociologija i prostor*, (35-36): 63-68. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/119631> (7.2.2023.)
8. Simmel, G. (2014). *Kontrapunkti kulture*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk
9. Slavuj, L. (2012). Evaluacija kvalitete urbanoga susjedstva – prednosti i nedostaci neposrednoga životnog prostora. *Sociologija i prostor*, 50(2 (193)): 183-201. Preuzeto s: <https://doi.org/10.5673/sip.50.2.3> (13.2.2023.)
10. Šabani, L. (2014). Urbana sociologija u radovima klasične njemačke i čikaške sociologije. *Časopis za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije*, 14 (1-2): 12-30. Preuzeto s: <https://dokumen.tips/documents/urbana-sociologija-u-radovima-klasine-njemake-i-.html?page=1> (25.4.2023.)

